

ЛЕГІТИМНІСТЬ ПОВСЯКДЕННОЇ КУЛЬТУРИ В СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЯК ІНСТИТУАЛІЗОВАНОЇ ФОРМИ ВІДТВОРЕННЯ ДУХОВНОЇ БЕЗПЕКИ

Лісовський П.М., к. філос. н.,
доцент кафедри теорії держави та права
Міжгалузевого інституту управління

В статті розглядаються різноманітні інтерпретації феномену культури в історії соціогуманітарної думки та у сучасності. Обґрунтовується науковий, цивілізаційний та суспільний виміри проблеми духовної безпеки у культурній повсякденності

In the article are researching different interpretations of culture's phenomena in the history of social and humanitarian idea and nowadays. Scientific, civilization and public measuring of the spiritual safety's problem in cultural in daily routine are leading.

Ключові слова: культура, повсякденність, духовна безпека, правова культура, культурно-історичний процес

Keywords: culture, daily routine, spiritual safety, legal culture, cultural and historical process.

Сучасні кризові процеси в суспільному бутті вимагають пошуків нових галузей та шляхів, які здатні не тільки запроваджувати засоби раціонального осмислення соціальної реальності у її нових станах, але й попри все дають можливість чинити доцільний, координуючий, раціональний вплив на культурну реальність. Така проблема *духовної безпеки* у культурній повсякденності, що глибоко симптоматична для стану сучасного дискурсу про суспільство, ініціює обґрунтування у трьох вимірах її актуальності: науковому, цивілізаційному та суспільному.

Винесення повсякденності культури в соціалізації на простір філософського мислення є актуальною, виходячи з самої логіки наукового пошуку. Адже існує ціла сфера реальності, яка з самого початку є повноправним об'єктом саме для філософського дискурсу, бо це ж саме культурно-філософське питання: що таке повсякденність, яке її місце в культурному бутті.

До повсякденності в соціалізації як до наукового поняття першою звернулася історична наука, французька школа анналів. Вона розуміє повсякденність як базовий рівень духовного засвоєння світу, загальна система уявлень та форм діяльності, що виступає підмурком для свідомо утворених, експлікованих та інститулізованих "вершин" даної культури. Введення цієї категорії в арсенал історичної аналітики зумовило появу перспективних напрямків дослідження, наприклад, осмислення феномену соціокультурного хронотопу. Але в цілому

філософсько-історична аналітика дещо звузила реальність повсякденного, редуціювавши її до рівня суспільного буття та звісною мірою скасувавши феноменологічний аспект, без якого, на нашу думку, ніякої повсякденності загалом не існуватиме. Ззовні опинилися дві глибинні проблеми, які були розібрані, зокрема, художньою літературою: повсякденність, процесуальність протікання мислення та суперечливий характер відношень між повсякденністю та людиною, екзистенційний аспект повсякденної реальності.

Запровадження повсякденності як теми філософського дискурсу та необхідність відповідної наукової теорії цілком закономірне для неklasичної філософської парадигми.

Саме теорія культурної повсякденності дозволяє нам по-новому розглянути традиційні шляхи порозуміння між цивілізаціями, як їх пропонує соціокультурна думка.

У самому загальному вигляді під культурою розуміється духовне життя суспільства в цілому, досягнення науки і мистецтва, суспільність інформованих норм поведінки [1].

Для Е. Б. Тайлора культура, або цивілізація, в широкому, етнографічному розумінні складається в своєму цілому із знання, вірувань, мистецтва, моральності, законів, звичаїв і деяких інших здібностей і звичок, засвоєних людиною як членом суспільства. Явища культури у різних людських суспільствах, оскільки можуть бути досліджені загальні початки, що лежать в її

основі, представляють предмет, зручний для вивчення законів людської думки і діяльності. З однієї сторони, одноманітність, яка так широко проявляється в цивілізації, в значній мірі може бути приписана одноманітній дії одноманітних причин. З іншого боку, різні сходинки культури можуть вважатися стадіями поступового розвитку, кожна з яких являється продуктом і в свою чергу грає визначну роль в формуванні майбутнього [2].

Поль Рікер, розглядаючи особливості психоаналізу по відношенню до культури, відмічає, що культура по канібалізму, є кровожерності. Але це не означає, що примус складає весь зміст культури : в основі майбутнього лежить ілюзія, пов'язана з рішенням трьох питань: до якої межі можна скорочувати тиск імпульсивних бажань, властивих людині? Як можна з'єднати таке скорочення з невідворотними відмовами? Яким чином компенсувати індивідом ці жертви?

В конфлікті між заборонаю і імпульсом розглядається проблема зменшення імпульсного зменшення імпульсного навантаження, трактовка заборони як життєвої і компенсація за пожертвування , що складає весь зміст культури з точки зору філософії психоаналізу [3].

Як зазначав М. О. Бердяєв, культура пов'язана з культом предків, із звичаями і традиціями. Вона повна священної символіки, в ній подані знаки і подоби іншої духовної дійсності. Будь-яка культура (навіть матеріальна культура) є культура духу: будь-яка культура має духовну основу – вона є продукт творчої роботи духу над природними стихіями [4].

На його думку, всередині культури виявляється цивілізаторська тенденція, що проявляється у сильній волі до влади та сили, до щастя як внутрішньої насолоди душі. Перехід культури у цивілізацію пов'язаний з підміною цілей життя засобами життя. Цивілізація, в протилежність культурі, не релігійна, в ній перемагає прагматичний розум. В епоху цивілізації культура йде в глибину, і починають виявлятися процеси варварства, брутальності, втрати форм, вироблених культурою.

Духовна безпека як осереддя культури ніколи не дається у вигляді закінченої формули, вона повинна постійно поновлюватися в контексті сучасності. В цьому суть культури. Культура розвивається при умові, якщо інтерпретація вдається і гине, якщо вона догматизується [5].

При розгляданні культури виділяють три етапи еволюції уявлень про неї, що втілюються в певному образі культури: раціоналістичному (XVIII – XIX ст.), біологічно орієнтованому (кінець XIX – початок XX ст.), плюралістичному (XX ст.) [6].

На першому етапі еволюція уявлень про культуру пов'язана з ідеєю безперервного розвитку, ототожнення розвитку культури і розуму. Образ культури виступає як односпрямована і раціоналізована схема. Її аналіз замикається на одному вимірі: розвитку, розгортанні в часі.

На другому етапі еволюції уявлення про культуру визначається ідеєю перервності, циклізму, вона мислиться подібно живому організму з процесами народження, розвитку і смерті. Циклічне повторення одного і того ж – основний недолік цього образу культури. На третьому етапі уявлення про культуру пов'язане як з ідеями лінійного так і не лінійного (хвильового, пульсуючого) розвитку культури. Відбувається відмова від раціоналістичної і циклічної парадигм. Не тільки розум, але і інтуїція, символ, примус тощо забезпечують модифікацію ідей безперервного культурного росту. Культурний процес постає як безперервний пульсуючий розвиток, що включає безкінечне багатограння, в якому всі можливості співіснують водночас, а на кожному етапі переважає одна з них. Етапи культурної динаміки (виникнення ріст і спад) розглядаються як одночасно існуючі в культурі.

Плюралістичний образ культури нового часу на відміну від раціоналістичного і біологічного заперечує завершеність культури, затверджує її відкритість для нового. Енциклопедичний словник з культурології , виданий у 1997 році, звертає увагу на багатство визначень культури, підкреслює, що в останні роки акцентується динамічний аспект культури, її процесуальна природа, коли вона визначається як процес, результат і поле реалізації людських потенцій на поточний момент. Явища культури виступають як продуктивність і репродуктивність людської діяльності, що цілком становлять знання, вірування, мистецтво, вдача, звичаї, право і всі інші особливості людини як члена суспільства. Крім того, - це мова як складова маніпуляції суспільною свідомістю, ідеї, табу, символи і коди, інститути, знаряддя, технології, ритуали, церемонії та інші.

Будь-які прояви людської діяльності в конкретному соціумі представляють культуру. Культура конкретно-історичного суспільства

являється навіть у злочинності, наркоманії, тіньовій економіці і т. д., що заслуговує терміну “антикультура”, але залишається невід’ємним явищем відповідної культури, характеризуючи культурний рівень свого соціуму.

Багато визначень культури підкреслюють її цінносно-змістовний, знаково-комунікативний і нормативно-регулятивний характер. Культура являється одним із засобів задоволення основної потреби суспільства – потреби у виживанні, в існуванні, самозбереженні [7].

Культура в сучасних дослідженнях розглядається як особливий об’єкт, що нагадує організм, систему, в яких можна розрізняти процеси функціонування і розвитку. При цьому культура не має цілісного об’єкту, а являє собою узагальнену категорію, що об’єднує різноманітні множини штучних об’єктів [8].

Дифузний характер культури визначається багатьма дослідниками культури. Сучасний погляд на культуру виходить із того, що вона за своєю природою не моністична, а плюралістична. Неможливо ігнорувати факт численності культур, їх якісної різниці” та національної [9].

На думку В. С. Біблера, єдине поняття культури складається : по-перше, із характеристики культури як форми одночасного буття і спілкування людей різних – минулих, сучасних і майбутніх – культур, форми діалога і взаємонаслідування цих культур; по-друге, культури як форми детермінації індивіда, форми вільного вирішення своєї долі у свідомості її історичної і загальної відповідальності; по-третє, культура є пізнання світу у творах як усталених формах буття.

При цьому буття в культурі, спілкування в культурі можливе тільки на основі творів культури, їх специфічного буття [10].

В якості основних функцій культури можуть бути визначені дві: трансляційна (культура як форма трансляції соціального досвіду) та соціалізуюча (культура як спосіб соціалізації особистості) [11].

У збереженні та трансляції властивих культурі зразків поведінки та цінностей, повинна бути визначена стійкість, яка носить назву традиції і виступає в якості механізму ієратизації (освячення) культурних цінностей. Традиція конкретизує соціальний досвід та рівень розвитку, якого досягло суспільство у взаємодії з природою. При цьому культуру характеризує не тільки традиція, але і новація

як спосіб її поновлення. За допомогою культури зразки поведінки переносяться з покоління в покоління. Індивід ніби поглинається культурними нормами і зразками і виступає як їх носій.

Залишаючись в рамках традиції, індивід не руйнує систему культури, навпаки, там переважає новація якості способу відношення до соціального досвіду, відбувається руйнація традиційної парадигми .

Кожна культура породжує свою особисту раціональність, свою мораль, право, естетику і виражається у відповідних своїх символічних формах. Зміст однієї культури не перекладається повністю на мову іншої культури, однак, це не означає неможливості того, що називають діалогом культур. При цьому в діалог вступають не самі культури, а люди, для яких відповідні культури окреслюють круги розуміння(герменевтики). Чим багатіша культура, тим більше вона несе можливостей, що дозволяють перекинути змістовий зміст до іншої культури. Бо саме творча особистість здібна вийти за межі доступного, що встановлені вихідною культурою.

Для розвитку сучасної культури найбільш важливе значення має міжцивілізаційний діалог. Він здійснюється на самих різноманітних каналах : торгівля, культурні зв’язки, туризм, наукові експедиції тощо.

Найбільш загальними принципами міжцивілізаційного діалогу є:

- засвоєння прогресивного досвіду при збереженні цивілізаційних особливостей кожного співтовариства, культури і менталітету народу;

- з загальнолюдського досвіду інших цивілізацій сприймається тільки ті форми, які дане співтовариство в змозі засвоїти в рамках своїх економічних і культурних можливостей;

- пересажені елементи іншої цивілізації набувають нового вигляду, нових якостей;

- діалог цивілізації приводить як до розвитку цілісності всієї сучасної глобальної цивілізації; так і забезпечує внутрішньо багатогранний плюралістичний характер існуючих культур;

- в процесі пізнання культури суб’єктами виділяються поля, в яких прояв культури обмежується деякими ознаками. Ці поля називаються сферами культури. Правова культура в цьому плані виступає як спеціалізована сфера культури, в якій змістом і метою діяльності всіх суб’єктів являється : захист духовно-правових прав людини, відношень особистості з суспільством і державою.

ПРОБЛЕМА ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ

У реформуванні суспільних відносин на міжнародному та національних рівнях провідну роль у правовій системі відіграє культура. Саме через неї відбувається визначальний вплив на характер змін у суспільстві, через неї здійснюється становлення міжнародного та національного прав, правових інститутів, галузей права; вдосконалення законодавчого процесу, забезпечується ефективність правового регулювання та міжнародного нормотворення і національного законотворення.

Визначаючи важливість та соціальну цінність права в контексті духовної безпеки, О.М. Мельник досліджувала проблеми сутності правового регулювання та шляхи підвищення його ефективності, що допомогло їй дійти до висновку про необхідність правового регулювання для розвитку суспільства. Як вважає дослідниця, саме ефективно правове регулювання забезпечує захист прав особистості, стабільність, порядок і організованість суспільства [15]. Адже безпосередньо правове регулювання є основою для здійснення відповідних видів правової діяльності, що узгоджує суспільні інтереси, а також гарантує розвиток і функціонування суспільних відносин у культурно-правовій площині духовної безпеки.

Варто зазначити, що через якість правового регулювання вимірюється ефективність законодавчої бази. Це особливо стосується біотичних прав та свобод людини, оскільки в силу їх специфічності і відсутності як на міжнародному, так і на національному рівнях правових механізмів їх максимальної реалізації, охорони та захисту суб'єкт законодавства має долучити можливі юридичні ресурси задля врегулювання біотичних правовідносин та реалізації біотичних прав та свобод, утворюючи єдину культурно-правову систему.

Сьогодні спостерігаються відсутність правового регулювання певних аспектів біотичної сфери в системі правової культури. Крім того, в чинних законах є чимало колізій та равових суперечностей у розробці біотичного закону. При цьому вбачається, що саме від довершеності цього біотичного закону, дієвості, вивіреності за міжнародними та європейськими біотичними стандартами, залежатиме ефективність функціонування цієї галузі біотичного права.

Одна з найважливіших проблем у вивченні правової культури пов'язана з розглядом її динаміки. Визначаються рушійні

сили динаміки правової культури, в якості яких виступають протиріччя між правовою культурою та суспільством, між правовою культурою і владою, між правовою культурою і особистістю. Характерною рисою центру правової культури є його жорстка нормативна фіксованість, його консерватизм особливо у порівнянні з переферією правової культури.

В культурі люди черпають смислові характеристики слів, речей, своєї поведінки. Культура – це світ цінностей як розуміння, які людина вкладає в свої творіння і дії.

Світ цінностей – це фіксована в людській свідомості характеристика відношення об'єкта до людини, тобто об'єктивація суб'єкта (і відповідно людини до об'єкту).

Об'єкт має цінність, якщо людина бачить в ньому засіб задоволення будь-якої потреби. Здібність оцінювати об'єкти, тобто встановлювати їх цінність, пов'язана з утворенням у людини цінносних уявлень. Саме духовна культура постає як світ цінностей і ідеалів.

З інформаційно – семіотичної точки зору світ культури постає в трьох основних системах: як світ артефактів, світ смислів і світ знаків [12]. Правова культура при такому інформаційно-семіотичному підході є втіленням засобів, способів і результатів духовної діяльності.

Проблема розвитку правової культури в основному зумовлена змістом внутрішньої правової культури, її ціленаправленістю. Не випадково у цьому зв'язку підкреслюється значення юридичної еліти у розв'язанні духовності правового розвитку культури.

Існуючі культури не можуть бути ізольовані одна від одної. Явище акультурації – це руйнація замкнутості культур. Відомий філософ К. Ясперс виділив першу руйнацію замкнутості культур в IV тисячолітті до н.е., коли виникли єгипетські цивілізації. Зломивши вузькі рамки племінних культур, ці цивілізації сприяли усвідомленню спільності між ними. Другий переворот у свідомості людей К. Ясперс пов'язує з VIII – IIIст. до н. е. (період осьового часу). Це епоха життя великих мудреців і пророків: Конфуція і Ліо – узи в Китаї, Будди в Індії, Заратустри в Персії, старозавітних пророків Ілїї, Ісайї, Ієремії в Палестині, Гомера, Геракліта та ін. знаменитих філософів Греції. "Осьовий час" породив світові релігії, філософію, сформував уявлення про людство, його цінності та ідеали.

Культурно – історичний процес став розвиватися як взаємодія розрізнених локальних культур (полілінійно) і в той же час формується культурна єдність людей

(однолінійність). Сьогодні багато хто утверджує єдність світової культури, однак втрата деяких рис національної культури під впливом акультурації не означає в близькому майбутньому втрати різниць між культурами взагалі і правовими культурами зокрема. Зрозуміло, що сучасний світ не може існувати в умовах замкнутості правових культур. Ідуть процеси правової акультурації, тобто руйнування, подолання цієї замкнутості, коли одна правова система може бути наче прищеплена до іншої [1].

При цьому правова акультурація здійснюється владою за допомогою законодавства і судової практики. Через заключення договорів правова акультурація відбувається приватним шляхом. Правова акультурація, що здійснюється вченими і викладачами, відбувається на рівні юридичної науки і юридичної освіти.

У ролі глобальної акультурації розглядається рецепція, при якій принципово змінюється національна правова система, відбуваються глибинні зміни в правовій культурі. Сама назва “рецепція” виникла у зв'язку з конкретної ситуацією рецепції римського права в Німеччині в XIX – XV ст.

У ролі прикладу правової акультурації може бути названа адаптація шведського права в Росії. Військові артикули Карла XI від 1683 року, які містили шведське військове кримінальне право, в 1716 році під безпосереднім наглядом Петра I, були представлені в артикулах, які в значній мірі повторювали шведські. Але через нестачу норм, що регулювали кримінальне покарання цивільних осіб, встановлювалось, що ці військові артикули застосовуються по відношенню до цивільних осіб. Ці норми шведського військового кримінального права служили основою російського кримінального права але до XIX ст. [14].

Схилення Петра I перед шведськими інститутами визначило в 1715 – 1725 рр. копіювання шведської системи колегій і шведської судової системи, що забезпечили

модернізацію адміністративного і судового порядку в Росії.

Національна правова система як результат розвитку відповідної національної правової культури представляє собою достатньо стійку цілісність у відношеннях з іншими правовими системами. Однак і вона підвладна взаємодії як на рівні окремих правових норм і рішень, так і в рамках правових інститутів і навіть галузей права.

В комунікації правових культур виявляється, що самотність є складова детермінована ознака національної правової культури. Наростання діалектичної взаємодії правових культур в контексті духовної безпеки максимально розширяє простір правової культури, вимагає від кожної правової культури стійкості по відношенню до інших правових культур і здібності до засвоєння інновацій.

Відсутність на Україні координації законотворчих робіт між законодавчою та виконавчою гілками влади, а також у системі центральних органів виконавчої влади призводить до дублюванні в роботі щодо підготовки актів законодавства, нераціонального використання матеріальних, фінансових, інтелектуальних ресурсів та гальмування нормотворчого процесу в цілому.

Таким чином, з огляду забезпечення духовної безпеки варто наголосити на те, що в Україні гальмується процес правової культури у прийнятті законів – це відсутність єдиної системи як планування та розробки актів законодавства, так і проведення системно аналізу ефективності їх застосування. Ця, в свою чергу, є завідомою передумовою внесення відповідних змін і доповнень до нормативно-правових актів.

Отже, на державному рівні сьогодні відсутня система управління нормопроекуванням та моніторинг актів законодавства. Тому, в процесі підготовки законопроектів мають місце елементи випадковості, лобізму, дублювання.

Література:

1. Пигалев А.И. Культурология. Учебное пособие.- Волгоград: либрис.- 1999.- 420 с.
2. Тайлор Э.Б. Первобытная культура.- М.: Политиздат.- 1989.- 573 с.
3. Рикер Р. Конфликт интерпретаций. Очерки о герменевтике.- М.: Медиум.- 1995.- 415 с.
4. Бердяев Н.А. Воля к жизни и воля к культуре. В кн. На переломе. Философские дискуссии 20-х годов: Философия и мировоззрение. Сост. П.В. Алексеев.- М.: Политиздат.- 1990.- С.73-83.
5. Налимов В.В. На изломе культуры // Полис.- 1992.-N1-2.- С.150-166.
6. Коробейникова Л.А. Эволюция представлений о культуре в культурологии // Социс.- 1996.- N7.- С.79-85.
7. Энциклопедический словарь по культурологии. Под общ. ред. А.А. Радугина.- М.: Центр.- 1997.- 478 с.
8. Розин В.М. Культурология.- М.: Форум- Инфра.- М.- 1998.
9. Мелецев В.М. Национальная культура и современная цивилизация. В кн. Освобождение духа / Под ред. А.А. Гусейнова, В.И. Толстых.- М.: Политиздат.- 1991.- С.255-271.
10. Библер В.С. От наукоучения - к логике культуры. Два философских введения в XXI век.- М.: Политиздат.- 1991.- 413с.
11. Культурология / Под. ред. Г.В. Драча.- Ростов-на-Дону: Феникс.- 1998.- 546с.
12. Кармин А.С. Основы культурологии: Мифология культуры.- С- Пбг.: Лань.- 1997.- 512 с.
13. Карбонье М. Юридическая социология.- М.: Портресс.- 1986.- 352 с.
14. Аннерс Э. История европейского права.- М.: наука.- 1994.- 397 с.
15. Мельник О.М. Правове регулювання як засіб відображення та гарантування гуманітарної культури суспільства / Сучасна гуманітарна культура: науково-методологічні засади. Аспірантські читання. Наук. Доповіді та повідомлення – К.: КІТЕП, 2000. – С. 45-47.